

УДК 343.16

ПРАВОВІ ОСНОВИ ПІДТРИМАННЯ ПРОКУРОРОМ ДЕРЖАВНОГО ОБВИНУВАННЯ

Качкалда В.В., прокурор
Бориспільська міжрайонна прокуратура Київської області

У статті досліджується система нормативно-правових актів, що становлять правову основу підтримання прокурором державного обвинувачення. Автор доходить висновку, що правовим підґрунтям здійснення прокурором функції державного обвинувачення є Конституція України, міжнародні правові акти, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про прокуратуру», відомчі акти Генеральної прокуратури України.

Ключові слова: функції прокуратури, правові основи, система правових актів, державне обвинувачення, прокурор.

В статье исследуется система нормативно-правовых актов, составляющих правовую основу поддержания прокурором государственного обвинения. Автор приходит к выводу, что правовую основу осуществления прокурором функции государственного обвинения составляют Конституция Украины, международные правовые акты, Уголовный процессуальный кодекс Украины, Закон Украины «О прокуратуре», ведомственные акты Генеральной прокуратуры Украины.

Ключевые слова: функции прокуратуры, правовые основы, система правовых актов, государственное обвинение, прокурор.

Kachkalda V.V. LEGAL BASIS OF MAINTAINING PUBLIC PROSECUTOR ACCUSATION

The paper investigates system of legal acts constituting legal basis for maintenance of public prosecutor accusation. The author concludes that legal basis for implementation of functions of state prosecutor accusation are as follows: Constitution of Ukraine, international legal acts, Criminal Procedural Code of Ukraine, Law of Ukraine „On the Prosecutor’s Office”, departmental acts of the General Prosecutor’s Office.

Key words: function prosecutors, legal framework, system of legal acts, state accusation, prosecutor.

Постановка проблеми. Відповідно до п. 1 ст. 121 Конституції України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР прокуратура нашої держави становить єдину систему, на яку покладається підтримання державного обвинувачення в суді [1].

Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, уповноважений підтримувати державне обвинувачення в суді, відмовлятися від підтримання державного обвинувачення, змінювати його або висувати додаткове обвинувачення у порядку, встановленому Кримінальним процесуальним кодексом України (п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України) [2].

Важливо зауважити, що без чіткого розуміння системи правових основ будь-якої діяльності неможливе ефективне виконання функцій, покладених на той чи інший державний орган. Отже, особливого значення набуває визначення правових основ виконання органами прокуратури однієї з основних функцій – підтримання державного обвинувачення.

Ступінь розробленості проблеми. Окреслена проблематика неодноразово порушувалась у наукових досліджень таких вчених, як: Є. Блажівський, В. Долежан,

Ю. Дьомін, В. Маляренко, О. Михайленко, Г. Серета, В. Сухонос та інших.

Метою статті є визначення системи нормативно-правових актів, що становлять правову основу підтримання прокурором державного обвинувачення.

Виклад основного матеріалу. Розпочинаючи аналіз правових основ підтримання прокурором державного обвинувачення, передусім звернімо увагу на міжнародні нормативно-правові акти, оскільки відповідно до ст. 9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

Насамперед доцільно звернути увагу на Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів 1990 року, у яких визначено, що Керівні принципи, які було розроблено для надання допомоги державам-членам у вирішенні завдань забезпечення і підвищення ефективності, незалежності та справедливості обвинувачів, при проведенні кримінального розгляду повинні дотримуватися і братися до уваги урядами в межах їхнього національного законодавства та практики, і повинні бути доведені до відома обвинувачів, а також інших осіб: суддів, адвокатів, посадових осіб виконавчих і законодавчих органів та населення в цілому. Ці Керівні прин-

ципи було розроблено стосовно публічних обвинувачів, але вони однаковою мірою, у відповідних випадках, застосовні до обвинувачів, призначених «ad hoc».

Крім того, у вказаному міжнародному акті визначено, що держави мають забезпечувати, щоб: а) критерії відбору обвинувачів включали гарантії проти призначень, заснованих на упередженості або забобонах, і виключали будь-яку дискримінацію щодо будь-якої особи за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, соціального чи етнічного походження, майнового, станового, матеріального чи іншого положення, до того ж, виключення, що не повинно розглядатися як дискримінація, призначення кандидата на посаду обвинувача, громадянина відповідної країни; б) обвинувачі мали відповідну освіту та підготовку, усвідомлювали ідеали й етичні норми, властиві цій посаді, і були інформовані про конституційні й нормативні заходи з охорони прав обвинувачених осіб і жертв, а також про права людини й основоположні свободи, визнані національним і міжнародним правом (п. 2 Керівних принципів) [3].

У п. 13 Керівних принципів також вказується, що при виконанні своїх обов'язків обвинувачі: а) виконують свої функції неупереджено і уникають будь-якої дискримінації на основі політичних переконань, соціального походження, раси, культури, статі або будь-якої іншої дискримінації; б) захищають державні інтереси, діють об'єктивно, належним чином враховують положення підозрюваного та жертви і звертають увагу на всі обставини, що стосуються справи, незалежно від того, вигідні або не вигідні вони для підозрюваного; в) дотримуються професійної таємниці, якщо тільки виконання їхніх обов'язків чи інтереси правосуддя не вимагають іншого; г) розглядають позиції і побажання жертв, що торкаються їхніх особистих інтересів, та забезпечують ознайомлення жертв з їхніми правами відповідно до Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів та щодо зловживання владою [3].

На врегулювання окремих питань діяльності прокурора при підтриманні державного обвинувачення також спрямовані міждержавні й міжвідомчі договори: Договір між Україною та Естонською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних та кримінальних справах (ратифікований 22 листопада 1995 року, набув чинності 17 травня 1996 року); Договір між Україною та Латвійською Республікою про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних, трудових та кримінальних справах (ратифікований 22 листо-

пада 1995 року, набув чинності 12 липня 1996 року); Угода про правову допомогу та співробітництво між Генеральною прокуратурою України і Генеральною прокуратурою Литовської Республіки від 8 грудня 1992 року; Меморандум про співробітництво між Генеральною прокуратурою України і прокуратурою Республіки Болгарії від 1 червня 2001 року тощо.

Неабиякий вплив на виконання досліджуваної функції прокурором справляє Рекомендація Rec (2000) 19 Комітету міністрів Ради Європи державам-учасникам «Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя» 2000 року, у п. 5 якої вказано, що держави мають вживати заходів, аби забезпечити:

«1) набір, підвищення на посаді й переміщення по службі прокурорів здійснюється відповідно до справедливих і безсторонніх правил, що унеможливають застосування будь-якого підходу, який ставить вище інтереси певних груп і виключає дискримінацію за будь-якими ознаками, такими як: стать, раса, колір шкіри, мова, релігія, політичні й інші переконання, етнічне або соціальне походження, належність до національних меншин, майновий, соціальний чи інший статус;

2) професійна діяльність прокурорів, їх просування на посаді й переміщення здійснюється відповідно до відомих і об'єктивних критеріїв, таких як: компетентність і досвід;

3) переміщення прокурорів по службі також визначається службовою необхідністю;

4) умови роботи прокурорів, такі як: винагорода за роботу, строк перебування на посаді й пенсія, а також вік виходу на пенсію, відповідають їхньому високому положенню й визначаються законом;

5) дисциплінарна відповідальність прокурорів розглядається відповідно до закону, і процедура повинна гарантувати справедливу й об'єктивну оцінку, а рішення може бути піддане незалежному та безсторонньому перегляду;

6) якщо правовий статус прокурорів порушено, вони мають право на доступ до відповідної процедури оскарження, включаючи можливість оскарження в суді;

7) якщо у випадку належного виконання своїх обов'язків особиста безпека прокурорів і їх родин перебуває під загрозою, органи державної влади забезпечують їм захист» [4].

На діяльність державних обвинувачів впливає також низка інших актів Ради Європи, а саме: Рекомендація № R (80) 11, що стосується утримання під вартою до суду; Рекомендація № R (83) 7 про участь громадянськості в карній політиці; Рекомендація

№ R (85) 11 про положення потерпілого в рамках кримінального права й процесу; Рекомендація № R (87) 18, що стосується спрощення карного правосуддя й, особливо, частини, що має справу з карним переслідуванням по розсуду; Рекомендація № R (87) 21 про допомогу потерпілим і попередження викімізації; Рекомендація № R (92) 17, що стосується погодження у винесенні вироків; Рекомендація № R (94) 12 про незалежність, ефективність і про роль суддів; Рекомендація № R (95) 12 про керування кримінальним правосуддям; Рекомендація № R (97) 13 щодо залякування свідків і про права захисту; Рекомендація № R (99) 19 про посередництво у кримінальних провадженнях.

Що ж до національних актів законодавства, спрямованих на врегулювання здійснення прокурором функції державного обвинувачення, то необхідно передусім зазначити про Кримінальний процесуальний кодекс України та Закон України «Про прокуратуру». Так, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК України державне обвинувачення – процесуальна діяльність прокурора, що полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, яка вчинила кримінальне правопорушення.

У КПК України також міститься визначення того, хто розуміється під поняттям прокурор, – це, зокрема, Генеральний прокурор України, перший заступник, заступники Генерального прокурора України, їх старші помічники, помічники, прокурори Автономної Республіки Крим, областей, міст Київ та Севастополь, прокурори міст і районів, районів у містах, міжрайонні та спеціалізовані прокурори, їх перші заступники, заступники прокурорів, начальники головних управлінь, управлінь, відділів прокуратур, їх перші заступники, заступники, старші прокурори та прокурори прокуратур усіх рівнів, які діють у межах повноважень, визначених у КПК України.

У кримінальному процесуальному законі також визначено повноваження прокурора – державного обвинувача, особливості здійснення ним своєї процесуальної функції, зміни обвинувачення, оскарження судових рішень тощо.

Відповідно до ст. 22 Закону України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII «Про прокуратуру» прокурор підтримує державне обвинувачення в судовому провадженні щодо кримінальних правопорушень, користуючись при цьому правами і виконуючи обов'язки, передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України [5].

Окрему увагу доцільно приділити і відомчим нормативним актам Генеральної

прокуратури України. Так, наприклад, з метою забезпечення ефективного нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування, зокрема й у формі процесуального керівництва ним, підтримання державного обвинувачення, оскарження судових рішень і здійснення інших передбачених законом повноважень з цих питань Генеральним прокурором України було видано наказ від 19 грудня 2012 року № 4 гн «Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні».

Прокурорів усіх рівнів Генеральним прокурором України також зобов'язано забезпечувати участь прокурора в судовому провадженні з розгляду обвинувальних актів, крім випадків, передбачених законом, клопотань про звільнення осіб від кримінальної відповідальності, застосування, продовження, зміни або припинення примусових заходів медичного та виховного характеру, виконання вироку суду іноземної держави або його приведення у відповідність із законодавством України, вирішення питань, пов'язаних із виконанням судових рішень, відновлення втрачених матеріалів кримінального провадження (п. 14 наказу № 4 гн) [6].

Зазначаючи про правові основи функції державного обвинувачення, необхідно наголосити, що на досліджувану діяльність прокурора впливають також рішення Європейського суду з прав людини. Так, із метою врегулювання відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконання рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з упровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення кількості заяв до Європейського суду з прав людини проти України Верховною Радою України було прийнято Закон від 23 лютого 2006 року № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» [7].

При виконанні функції підтримання державного обвинувачення прокурорам також доцільно звертати увагу на листи Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Висновки. Таким чином, правову основу здійснення прокурором функції державного обвинувачення становлять: Конституція України, міжнародні правові акти, Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про прокуратуру», відомчі акти Генеральної прокуратури Украї-

ни. Прокурорам варто приділяти увагу і вивченню практики Європейського суду з прав людини, а також вітчизняної та зарубіжної судової практики.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

3. Керівні принципи ООН щодо ролі обвинувачів 1990 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pravo.org.ua/files/oon_com_split_1.pdf.

4. Щодо ролі прокуратури в системі кримінального правосуддя : Рекомендація Res (2000) 19 Ко-

мітету міністрів Ради Європи державам-учасникам від 6 жовтня 2000 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1568277&Site=DC>.

5. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1697-18>.

6. Про організацію діяльності прокурорів у кримінальному провадженні : наказ Генерального прокурора України від 19 грудня 2012 року № 4 гн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/file_downloader.html?_m=fslib&_t=fsfile&_c=download&file_id=151871.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.